

Pešta, Pavel

[Lang, Jaromír. St.K. Neumann : čtyři přednášky]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1958, vol. 7, iss. D5, pp. 155-157

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108772>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

jazyčnými rčeními a jmény, kterým prostý čtenář (s nímž — jak v úvodě je výslovně uvedeno — Lang počítá) nemůže dost dobře rozumět („au dessus de la mêlée“ — 40; laudator temporis praesentis — 101; „Je tu Morris a Ruskin, Fabri, Merlino, Malatesta, je tu Reclus a Grave, Dave, Ch. Albert, Čerkesov, Nieuwenhuis, Kropotkin.“ — 134; punktum saliens — 188; cantus firmus — 214; „anywhere out of the world“ — 226 a mnoho jiných). Spousta citátů (i když se jejich přemírou snaží Lang nepřesvědčivě v úvodě ospravedlnit), je na některých místech tak nadměrná, že se autor mnohdy omezuje jenom na spojovací věty a odstavce (např. na str. 116—132 je přes deset několikaodstavcových citátů). To způsobuje, že výklad je neucelený a rozdrobený. Lang si to uvědomoval; proto za každou kapitolu vřadil shrnující přehledné závěry, které pomohou čtenáři v orientaci, a na konec práce opět rekapitulující d o s l o v. K přehlednosti monografie také dopomáhají rejstříky (rejstřík jmenový a rejstřík novin a časopisů), sestavené K. Malcem. Bylo by však dobře zařadit ještě seznam Neumannových pseudonymů a bibliografii Neumannových článků z Června.

Langova monografie o Neumannově Červnu je přes všechny své nedostatky práce záslužná a je přínosem. Bohatým materiálem dokládá Neumannův ideový vývoj. Svědčí o Langově pilnosti a informovanosti. Prospěla by jí však větší hutnost a sevřenost.

Vlastimil Válek

Jaromír Lang: *St. K. Neumann. Čtyři přednášky.* (Čs. spisovatel 1957, str. 243.)

Knihu tvoří čtyři přednášky, které autor proslavil v říjnu 1955 na semináři, uspořádaném básnickou sekci Svazu čs. spisovatelů. Třebaže Lang vidí těžiště Neumannovy práce v době první republiky, zaměřil se hojně i na léta předcházející, neboť chtěl vyzdvihnout básníkovu pokrokovou minulost, která je v mnohém klíčem k zralému období Neumannova života. S touto koncepcí můžeme souhlasit, protože první období Neumannovy činnosti bývala přehlížena; zachovaly se k nim macešsky i „Sebrané spisy“ St. K. Neumanna.

První přednáška (*Pevně s životem svého lidu*) chce vysledovat kořeny jedinečnosti a typičnosti Neumannova zjevu. Lang ukazuje, že Neumann byl od svého vstupu do politického a literárního života neustále spojen se životem národa a lidových mas, že nikdy nezůstával jen uvnitř umění. Lang líčí Neumannův vývoj od levého pokrokáře přes styk s českou dekadencí k anarchokomunismu; práce v tomto hnutí přivedla Neumanna k dělnické třídě. Autor přináší cenný materiál, ukazující, jak tehdy Neumann v Novém kultě a jinde promýšlel vážné otázky národního života, jak vystihl spojitost národní a sociální otázky, jak se postavil po bok horníkům za stávkou r. 1900; připomíná, že již zde začíná životní cesta českého socialistického spisovatele. Potom Lang stručně sleduje Neumannovu činnost na Moravě, zvláště jeho zaujetí pro ruské události r. 1905, postoj ke světové válce a přerod v prvních letech republiky; další Neumannovu činnost jen v obrysech naznačuje.

V části *Na cestě k pravdivému světovému názoru* se Lang podrobněji zaměřuje na to, jak zrálo Neumannovo politické a kulturní myšlení. Srovnáním s významnými postavami naší kultury dokazuje, že Neumann již od konce let devadesátých svou vzdělaností, teoretickou úroveň spisovatele-myslitele, hloubkou i šíří svého světového názoru stál v mnohém před svými současníky. Nejednou však si tu Lang počíná příliš libovolně a zjednodušuje charakteristiku ostatních autorů, především vyzdvihováním jejich chyb a přehlížením kládů. Někdy si pomáhá podivnou metodou: místo věcného rozboru napíše pohrdlivě, že Šalda se „až nezdřavě zhlédl ve filosofické hloubce“ různých těch Tainů, Hennequinů...“ (54). S takovým postojem se v Langově knize setkáváme na více místech. (Langův necitlivý a nehistorický přístup k našim významným umělcům vysvitne nejlépe z pasáže na str. 37, kde píše s opovrhlivou ironií o Macharovi, Dykovi, Kvapilovi.) Značnou pozornost věnuje Lang Neumannovu anarchistickému období, upadá tu však do nemalých rozpaků. Říká sice, že Neumannovo anarchistické období není třeba omlouvat, ve skutečnosti však to nejednou činí a na str. 93 dokonce vzbuzuje náš soucit s Neumannem; mluví o Neumannově bloudění, současně však dokazuje, že žádnou lepší ideologii nemohl Neumann tehdy u nás najít; Lang se snaží co nejvíce zmenšit vliv anarchistické ideologie na Neumannovu činnost, kterou vysvětluje „bytostnou pokrokovostí“, ale o několik stran dále píše o aktivistické, čínorodé praxi českého anarchismu, z jehož řad vzešla řada morálně ryzích osobností, a o tom, jak z anarchistických skupin vznikly po první světové válce první skupiny komunistické. Co si má čtenář z toho vybrat? Nejdříve se mu pracně vysvětluje, že to kladné v Neumannově činnosti vzniklo mimo hranice anarchismu, tam, kde se Neumann jeho bludné ideologie zbavoval, najednou však stojí ti, kteří se od anarchismu před r. 1918 neoproštovali, s Neumannem na stejné pokrokové posici. Znovu se tu ukazuje, jak by bylo na čase zpracovat otázku českého anarchismu a účasti spisovatelů v něm

důkladně a bez předsudků. Dále dokazuje Lang, že materialistou byl Neumann již dávno před svým pobytem na Moravě, zabývá se jeho názory na národnostní otázku, jeho kritiku sociální demokracie a záporným poměrem k náboženství a církvi. Nejzdařilejší je poslední část, v níž autor sleduje Neumannův přerod, jak se odráží na stránkách Června 1918—1921. Ukazuje, že to byl pomalý, složitý proces uvědomovací, že se Neumann nevyrovnával s událostmi v Rusku snadno; postupně však pod vlivem statí Gorkého a zvláště prací Leninových anarchismus překonával a přihlásil se k idejím vědeckého socialismu.

Studie *O pokrokovou uměleckou teorii a kritiku* přináší svědectví o tom, jak Neumann promýšlel základní otázky estetiky a teorie umění. Zabývá se třemi významnými úseky této Neumannovy činnosti: obdobím krátce před první světovou válkou, poválečnými boji o proletářské umění a zápasem o socialistický realismus v letech třicátých. Ukazuje, jak Neumann usiloval vždy o umění nové, jež by hlouběji postihovalo pravdu současného života. Před první světovou válkou se to projevovalo úsilím o „civilní umění“, přimykající se k civilizaci a jejímu strůjci, dělníkovi; civilisační umění, usilující o novou výraznost, stavěl Neumann do protikladu k současnému umění měšťáckému. Po válce promýšlel Neumann otázku proletářské kultury a proletářského umění. V Červnu a v Kmeni seskupil mladou uměleckou generaci a soustřeďoval kulturní pracovníky, orientující se na nové revoluční síly. Z Neumannových statí abstrahuje Lang jeho hlavní požadavky na nové umění: revoluční poměr ke skutečnosti, kolektivnost, stranicnost, zobrazení všech oblastí života, znalost revoluční teorie, citlivý vztah ke kulturnímu dědictví, srozumitelnost pro nejširší masy. Konečně propracovával Neumann v třicátých letech teorii socialistického realismu a bojoval proti šifřictvu se formalismu; mohl tu navázat na své dřívější boje proti všem druhům agnosticismu, fideismu i estetství a za čínorodý vztah umělců ke skutečnosti. Neumann připisoval velkou důležitost tvárnému úsilí, formě, prvenství však dával obsahu; ve formalismu viděl umění úpadkové. Zdůrazňoval význam světového názoru v socialistickém umění a připomínal spisovatelům povinnost stát vždy ve veřejném životě na straně pravdy. Nedostatkem této studie je přílišné zjednodušování problematiky. Lang si z materiálu vybírá jen to, co potřebuje k ilustraci svých thesů, obvykle přejatých; a zvláště úzkostlivě se vyhýbá všemu, kde jsou Neumannovy názory do jisté míry problematické nebo mylné, kde v dobrém úmyslu upadl do jednostrannosti apod. (např. teorie agitační poesie počátkem let dvacátých). Neumannovy snahy o socialistické umění vylučuje Lang odtržením od konkrétní situace naší literatury ve třicátých letech. Citelnou vadou je, že Neumann tu stojí Langovi v naprosté izolovanosti, jako by harcoval do bojů za socialistické umění zcela sám. Nic se tu nedočteme o ostatních pracovnících pokrokové kulturní fronty; vše, co se dozvíme např. o Václavkovi, je zmínka, že se s Káňou zúčastnil charkovské konference o proletářské literatuře; o Jilemnickém, Kratochvilovi, Fučíkovi aj. nenajdeme ani slovo. Příliš libovolně užívá autor slova *realismus*; pojem ponechává tak neurčitý, že může za jeho složku označit kdekterý kladný prvek.

V poslední přednášce (*Básník, ukazatel nových cest*) vytkl si Lang za úkol osvětlit Neumannův novátorský přínos naší poesii. Dokazuje, že Neumann byl novátorem již na přelomu století ve svých prvních sbírkách, před válkou pak ve vyjádření politického programu pokrokového česství i jako básník živelného přírodního materialismu a městské civilizace, že objevil pro naši poesii i skutečnost války, po níž zase prorázel cestu mladé proletářské poesii a později se stal tvůrcem nové milostné poesie; v letech boje proti fašismu dosáhl Neumann vrcholu svého básnického vývoje a stál opět v čele naší poesie. Lang zde postupuje obdobnou metodou jako v předcházejících studiích, jako by zapomněl, že se mu změnil materiál, že mluví o básnickém díle. Podává pouze ideový obsah Neumannových sbírek a objasňuje okolnosti jejich vzniku, téměř nikde však nenajdeme zmínku o nějaké specifčnosti poesie, o Neumannově tvárném úsilí. A objeví-li se někde taková zmínka, je tak neurčitá, že neříká nic (např. na str. 180 o Nových zpěvech: „... Neumann ve svých nových verších z období své civilisační poesie dosahuje naprosté jednoty obsahu a formy, aniž propadá nějakému pseudomodernímu „opičáctví“, které v civilismu vidělo jenom nový ismus, nic víc“). Toto zanedbání specifčnosti básnického díla je tím křiklavější, že jde o přednášku určenou původně básníkům. Lang líčí Neumannův básnický vývoj jako cestu od dokonalosti k ještě větší a větší dokonalosti, jako stále příkrě vzestupnou přímkou bez jakýchkoli překážek, bez tápání a těžkého hledání nových cest, bez jakýchkoli uměleckých problémů, bez sebebenších omylů nebo nezdardů. V Langově vylíčení není Neumann někdo, kdo může být básníkem příkladem a rádcem v jejich zápasech, nýbrž ideolén, sochou, k níž je možno vzhlížet jen v němém obdivu. A Neumann jistě nepotřebuje, aby se ve snaze vyzdvihnout jeho velikost bagatelisovalo úsilí ostatních našich básníků a spisovatelů (např. v zachycení války, v postoji k Mnichovu aj.; sem patří i to, že Lang bez jediného slova komentáře přejímá jednostranný soud Stollův o Halasovi), jako by nebyli sami schopni než omylů, a když udělali něco kladného, tedy jen pod vlivem Neumannovým.

Kniha je uzavřena obsáhlými poznámkami (které přinášejí nejen bibliografické údaje, nýbrž i další cenný materiál, jímž autor nechtěl přetížít vlastní text studií, a svědčí o Langově pracovní důkladnosti) a jmenným rejstříkem.

Původní podoba přednášek místy svazek značně poznamenává. Tak ve druhé studii jsou hlavní výklady o anarchismu na str. 57—61 a pak opět na str. 71—76, při čemž se některé problémy zčásti opakují; opakují se některé věci v několika přednáškách (na str. 33 a 184 jsou i stejné citáty), jinde je patrna mezerovitost (u přednášky pochopitelná) atd. Kniže by bývalo prospělo, kdyby autor nevydával své přednášky jako dokumenty (z velké části rychle zastaralé), ale kdyby je byl pro knižní vydání důkladně přepracoval a upravil tak, aby tvořily vyváženější celek, kdyby zvažil text místy zbytečného balastu (např. táborové provolávání slávy básníkovi na str. 202), kdyby domyslně některé problémy a nevnušel do svého výkladu předem daná schemata. Potom by také jasněji vynikl Langův přínos, spočívající ve snaze přiblížit veřejnosti na základě materiálového studia málo známé úseky Neumannovy činnosti.

Pavel Pešta

František Buriánek: *Petr Bezruč*. (Vydal Československý spisovatel v r. 1957 jako 3. svazek České řady edice *Postavy a dílo*; 217 stran.)

Básnická tvorba Petra Bezruče i osobnost tohoto umělce vyvolala v naší veřejnosti nejen vřelý ohlas u lidu, ale také velký zájem literárních odborníků. Proto je bezručovská literatura velmi rozsáhlá a objevují se v ní namnoze názory protichůdné. Do dlouhé řady bezručovských badatelů se začleňuje svými pracemi i František Buriánek.

Buriánek se zabývá národním umělcem Petrem Bezručem už dříve. Jednak v brožurě vydané Čs. společností pro šíření politických a vědeckých znalostí v r. 1952 (*Petr Bezruč*), jednak studií v knize z r. 1955 (*Bezruč—Toman—Gellner—Šrámek*).

V monografii z r. 1957 především shrnuje Buriánek poznatky, k nimž literatura o Bezručovi dospěla. Snaží se je zpřehlednit a utřídit, vytknout Bezručovo místo v české literatuře, zamyslet se nad vývojem básnickovy osobnosti a vysledovat ohlas jeho díla.

V první části knihy se věnuje Buriánek v 11 kapitolkách rozboru Bezručova básnického díla. Je pochopitelné, že se hlavně zaměřil na Slezské písně a Stuzkonosku modrou. Básně ze Slezských písní probírá tematicky. Sleduje jejich vztah k životní realitě a to, jak se v nich odráží básníkův život, jeho poměr k aktuální sociální problematice a jeho láska k přírodě. Buriánek zdůrazňuje typičnost bezručovských postav, jejich lidovost, konkrétnost a realističnost. Konstatuje, že Bezručův osud je spojen s osudem lidu — v tom je básnickova síla. Zamýšlí se — i když většinou stručně a nehluboce — také nad formální a jazykovou stránkou Bezručových básní. Buriánek se nezabývá všemi problémy do podrobnosti. V poznámkách odkazuje na práce už vyšlé a stručně je charakterisuje. První část knihy není uceleným pohledem na Bezručovu básnickou tvorbu; autor se v několika kapitolkách zabývá některými dílčími problémy (např.: Pojetí básníka a obraz barda ve Slezských písních; Pohled vracejícího se poutníka na Slezsko. Postava Ondráše a markýze Gero; Visionářský obraz slezského osudu; Milostná lyrika Slezských písní apod.). Důsledkem tohoto postupu je pak roztržitost výkladu. Buriánek probírá vedle sebe básně, které nevznikly současně; nepřiblíží přitom dostatečně k okolnostem, jež podnítl jejich vznik. V tom ohledu šťastnější a ucelenější pohled na básnickovu tvorbu podává Buriánkova studie o Petru Bezručovi z knihy *Bezruč—Toman—Gellner—Šrámek*, která, i když má některé nedostatky, právě proto, že sledovala básnickou činnost v celistvosti, mohla lépe a hlouběji postihnout souvislosti. Přínosem je výklad o expresionistickém rázu básni Leonidas, Kdo na moje místo atp., a výklad o rozdvojení zorného postupu v Bezručových básních na subjektivní a objektivní.

V druhé části knihy, sledující básnickovu tvůrčí osobnost a její vývoj, jsou v 8 kapitolkách vyloženy předpoklady Bezručovy básnické tvorby. Buriánek zde vychází z Bezručova života a svůj pohled zaostřuje na konec let devadesátých, na vytvoření jádra Slezských písní. Postupuje v podstatě chronologicky; zabývá se postupně jednotlivými obdobími Bezručova života a vykládá je na jedné straně pomocí dokladů z básnickovy soukromé korespondence, na druhé straně příslušnými místy z básnickovy tvorby. Tak vystupuje Bezruč za svých brněnských a pražských studií, jako poštovní úředník v Místku a v Brně a jako milovaný básník na Slezsku a v Kostelci na Hané. V této části se Buriánek zabývá také spisovatelovým vztahem k Herbenovi a Macharovi, k soudobému politickému dění, Bezručovým poměrem k „moderní“ poezii a k lidové písni. Problémy však Buriánek jenom nadhazuje a řešení se vyhýbá. Dále vysledovává Buriánek postup publikování Bezručových básní, který vždy nesouhlasil s datem jejich vzniku. Tuto část uzavírá několik stránek o lidském profilu básníka stáří. Méně je, bohužel, sledována Bezručova životní